

SVATOPLUK CECH; DĚLO A OSOBNOST

Published @ 2017 Trieste Publishing Pty Ltd

ISBN 9780649088133

Svatopluk cech; d'lo a osobnost by Arne Nov?k

Except for use in any review, the reproduction or utilisation of this work in whole or in part in any form by any electronic, mechanical or other means, now known or hereafter invented, including xerography, photocopying and recording, or in any information storage or retrieval system, is forbidden without the permission of the publisher, Trieste Publishing Pty Ltd, PO Box 1576 Collingwood, Victoria 3066 Australia.

All rights reserved.

Edited by Trieste Publishing Pty Ltd.
Cover @ 2017

This book is sold subject to the condition that it shall not, by way of trade or otherwise, be lent, re-sold, hired out, or otherwise circulated without the publisher's prior consent in any form or binding or cover other than that in which it is published and without a similar condition including this condition being imposed on the subsequent purchaser.

www.triestepublishing.com

ARNE NOV?K

**SVATOPLUK CECH;
D?LO A OSOBNOST**

SVATOPLUK ČECH

DÍLO A OSOBNOST.

NAPSAL

ARNE NOVÁK.

—

DÍL DRUHÝ.

1923.

NAKLADATELSTVÍ »VESMÍR« PRAHA · LETNÁ.

Svatopluk Čech

(Podobizna z let sedmdesátých)

K A P I T O L A P R V N Í.

TABOR A GOLGOTA.

*„Ó nebe, rozhluc uraganem
těch zvonů řety kovové,
ať znovu svatým ohněm vzplanem
v jích staré písní kromové,
ať v žela vrátí hrdé vzdory
a zápal zhaslý v chabé zory,
ať sílu pažím vdechnou májím,
ať k novému se vypne vzletu
duch český, z něhož blesklí světu
Jan Hus, Jeroným.“*

„Dva zvony“. 1887.

Naděšení Svatopluka Čecha pro husitství, které po prvč uměleckého výrazu došlo v mohutné mladistvé baladě o »Husitovi na Baltu« a pak opětě problesklo v předposledním vidění »Snů«, nehylo nikterak uspokojeno ztělesněním, jeliž se mu dostalo v první velké epepei básníkůvč, v »Adamitech«. Tam zachycena byla z celého náboženského, národního i sociálního hnutí episoa pouze podružná, a i ta zmizela pod prudkým náplavem novověké problematiky filosofické a erotické; vlastní válečníci táborští se Žižkou v čele ustupovali nad Nežárkou nadobro do pozadí. I zabýval se Sv. Čech po celý život soustavným a oblíbeným plánem zvládnouti slávu a pád husitského hrdinství rozsáhlou epepei, jež, soudíc podle nejednoho náčrtu, měla vrcholití tragedií lipanskou. Na rozdíl od »Adamitů«, v nichž mu nadobro nešlo o propracovaný a ověřený kolorit dobový, zbrojil se nyní důkladnými studiiu dějinnými, snaže se zřejmě, aby do událostí XV. věku nevnášel novodobých myšlenek, nýbrž aby postihl, kromě obrysů a vývoje historických událostí, také jejich ideovou podstatu. K tomu všemu však bylo třeba soustředěnější práce a volnějšího času, než kolik mohl básník věnovati svým dílům až po »Evropu«, improvizovaným po částech v hodinách urvaných nemilě práci v advokátních kancelářích; výhodnější podmínky ty naskytly se teprve, když po otco-

vě smrti přestal být r. 1879 koncipientem advokátním a věnoval se úplně literatuře, založiv s dávným přítelem Servácem Hellerem velký beltristický měsíčník »Květy«, s nímž jako pečlivý redaktor a horlivý spolupracovník zůstal spíat téměř do smrti. První větší básnické dílo, které otiskl v »Květech«, ukázalo se skutečně splátkou na milovaný záměr husitské epopoje. Byla to velká, ale uzavřená epizoda z dějů taborského bohatýra, vypravená s velkým nákladem žvlů malebných i fečnických, »Žižka«, psaná na sklonku r. 1878 a vytištěná na počátku roku následujícího: přešla pak do různých vydání »Nové sbírky veršovaných prací«, kdežto v definitivním souboru svých spisů zařadil ji Sv. Čech do druhého, nejmenšího oddílu »menších básní«.

Úmysl, zobraziti velikost husitskou se Žižkovou postavou v popředí, nebyl v českém básnictví novinkou. Setkáváme se s jeho názvy již na počátku básnického obrození našeho od obranné ódy Pachtmajerovy až k mladistvému Hankovu plánu »Žižkyády«, který však nepostoupil nad nuzný vstup; že se ho nespustila ani vlastenecká romantika, poznáváme stejně z hutné balady o Prokopu Holém v »Ohlase písní českých« Fr. Lad. Čelakovského, jako z rozsáhlého cyklu »Mstítel« Vocelova »Meče a kalicha«; ano, českým popady se dal k pokusu o epos žižkovské pobídnouti i Adam Mickiewicz. Nově vzbuzen byl tento zájem svobodomyšlným ruchem r. 1848, kdy současně oba vůdčí dramatikové, Josef K. Tyl a Josef Jirí Kolár, pokoušejí se o tragédie ze Žižkova hrdinského života a rekovně smrti. Ale všechny tyto náběhy, svědčící o statečné reakci proti předsudkům a pomluvám období protireformačního, uvázly na povrchu husitského hnutí a nepostoupily od apologie osobnosti Žižkovy k jejímu psychologickému proniknutí. Při tom namnoze se snažili čeští romantikové vyložití Žižkovu neobyčejnou, ba výstřední povahu sentimentálními příběhy rodnými, jež jsou zdůrazněny zvláště v cyklu románů Vocelových a v rachotivé truchlohře Kolárově; tak si prostoduší básníci vysvětlovali mstítelský a bezohledný rys v charakteru Žižkově, který v něm dusil všecku shovívavou lidskost a měnil jej chvílemi v ukrutného krvelačníka a strašného pustošitele rodné země — temně tyto rysy snažili se básníci vyznavači vládné humanity vyvážit tím, že důrazně velebili Žižku jako slavného obránce národnosti, neúnavného šířitele českého jména a věrného vyznavače Husovy památky; všickni cítili vanutí dějinné velikosti z hláholu husitského chorálu o božích bojovnících, ač-

koliv neuměli si přesně formulovati, v čem velikost ta spočívá. Bylo nezbytně potřebí, aby bezpečný soud a ověřený výklad dějepisce-filosofova odhalil ideové jádro husitství a nábožensko-mravní heroismus Žižkův, které zůstávaly nesrozumitelné i mikrologickému starožitnictví Vocelovu i zjednodušujícímu názoru liberálního Tyla; v té příčině též pro české básníky byl velkým darem čtvrtý, husitský díl Palackého, vydaný jako poselství uvolněných tiskových a politických poměrů r. 1860; z něho i Svatopluk Čech od studentských let čerpal své ná-zory o husitství a jeho vůdčím reku. Jest však ukázati ještě na druhý vlivný zdroj nového hodnocení náboženských dějin českých, na česko-německé svobodomyšlné básníky, prosycené emancipačními zásadami západní Evropy mezi oběma revolucemi r. 1830 a r. 1848. Populárním a mělkému románopisci Karlu Herlošovi, jehož romaneskní příběhy z války husitské i třicetileté se zatajeným dechem čítala česká i ně-mecká mládež, stejně jako politickému improvisátoru Mořici Hartman-novi, který se r. 1845 tázal v »Kalichu a meči« významně, zda Žižka jest hrdinou prokletým či spíše požehnaným, a jako ohnivému pateti-kovi Alfrédu Meissnerovi, jenž r. 1846 věnoval »Žižkovi« celé epos, byli Husité bojovníky za volnost svědomí, za osvícený demokratismus, ne-li přímo za republikánské zásady; takto náboženské děje XV. sto-letí přiblíženy modernímu citění a smýšlení a šťastně, byť s jakousi dáv-kou anachronismu, zasazeny do vývojového řetězce postupujícího po-kroku a zraje svobody. Skutečně Palackého Dějiny a Meissnerův »Žižka«, který oplodnil již Čechovu obraznost před koncepcí »Adami-tů«, působily naň nejmocněji, když koncem let sedmdesátých odhodlal se zpracovati dramatickou epizodu hrdinské dráhy Žižkovy, která se odehrála v posledním období jeho života před branami obležené Pra-hy; mimoděk vstoupil i tuto Svatopluk Čech do opuštěné šlépěje bás-nického svého předchůdce Václava Štolce, jehož molitná improvisace »Boží bojovníci«, nesená útočným duchem protifirským, zůstala zlom-kem, dlouho neznámým.

Událost ze dne 14. září 1424, již si Svatopluk Čech vybral za vlast-ní námět své básně o Žižkovi, nenáležela podle podání Palackého k dě-jům zvláštního dosahu historicky politického; byla to právě jen epi-soda. Ale právě z ní vysvítilo nové pojetí Žižkovy povahy, jehož se dobral Palacký pečlivým studiem i nepokrytou sympatií: starý váleč-ník, který krutě rozhníván stojí před hradbami proradné Prahy, spo-

jenkyně šlechty a obojaké odpůrkyně šíření zákona božího, a hrozí jí vyvrátiti z kóžen, neprojeví se nesmířitelným a krvelačným mistivcem, nýbrž jako věrný muž evangelia dá sluchu hlasu lidskosti a úvahám vlasteneckým; důsledný v přesvědčení svém a neoblomný v obraně poznané pravdy, není přece divokým fanatikem ani bezohledným zhoubcem kulturních statků, nýbrž pravým rekem národním, v jehož drsné a ryzi hruď bije srdce pro celou českou zemi a její duchovní hodnoty. Střídmé a hutné vylíčení Palackého, jež velmi opatrně užilo nevydatných pramenů souvěkých, napovídělo Sv. Čechovi také řadu jiných motivů, básničky velmi vděčných a nad to dobře hovících jeho vlastnímu naturelu. Proti rozhořčenému Žižkovi, který zprvu stůj co stůj míní provésti své hrůzné rozhodnutí, postavil Palacký jeho bojovníky a vůdce, odporující ze strategických i mravně vlasteneckých důvodů nepovolnému kmetu; tuť nadhozen plodný dramatický konflikt, pro hlavní scénu získáno rušné pozadí, v události nalezen prvek kontrastní, vítaný právě Čechovi. Jestliže Palacký na tomto místě použil vhodné příležitosti, aby seznámil čtenáře s mladým mistrem Janem Rokycanou, který později tak mnohonásobně zasahovati má do dějin náboženských i národních, bylo to pro básníka pohutkou, aby si postavu Rokycanovu důkladně promyslel a aby propracoval mladistvého plamenného řečníka jakožto antitezu proti zamklému, čínorodému starci; tento u Palackého dává ještě po uzavření smlouvy s Pražany nedůvěře své průchod sarkastickou poznámkou, že nový mír sotva bude trvati déle než loňské příměří u Konopiště, kterážto podrobnost jasně osvětlila Čechovi lidskou zvláštnost nedůvěřivého a zatrpklého reka. Mravně vlastenecké důvody, jež měly Žižku odvrátiti od neslýchaného díla zhouby, Palacký vložil do úst nikoliv Rokycanovi, nýbrž hejtmanům tábořským; jest v nich obsažena oslava Prahy jakožto »hlavy a matky všech měst země české, předního sídla moci a osvěty národa«; Sv. Čech nemohl neuvítati těchto výtečných rétorických prvků a uhodí rázem, že, rozvedeny a vykrášleny, budou se lépe hoditi do řeči školního kazatele týnského než do reptajících projevů drsných válečníků neuvičených u výmluvnosti.

Kdežto zprávy Palackého daly hlavní obrysy epickému podání Čechovu, neposkytl mu mnoho druhý významný dějepisec, který podrobněji než patriarcha historie české zpodobil Žižku před Prahou. Jest to Václav Vladivoj Tomek, jenž dvakráte vypravuje tuto událost

podáním skoro současným; vyšel jeho životopis Jana Žižky r. 1879 zároveň se čtvrtou knihou »Dějepis města Prahy« a vzbudil Čechovu žurnalistickou pozornost, takže Čech mohl obou prací ještě užít, ne-li při koncepci, tedy alespoň při revisi své básně. I zde poznáváme ve V. VI. Tomkovi historika výhradně politického s právníckou výzbrojí: hledá původce mírového jednání a označuje jako rozhodující osobu při něm Sigmunda Korybutoviče; zkoumá pohnutky odpůrců vyvrácení Prahy v táboře husitském i pražském a ukazuje k válečně politickému prospěchu jeho pro nepřitele společného; vyšetřuje zevrubně podmínky mírové. Toto vše vymykalo se nadobro z rámce rétoricko malebné koncepce Čechovy, do níž se hodily leda některé podrobnosti o přípravách k obléhání města, jež podává Tomek navíc; ani pro povahokresbu Rokycanovu nevytěžil Čech nic z Tomka, který přesně stanoví místo mladého duchovního v náboženském táboře Husových stoupců. I když Sv. Čech r. 1879 sáhl po obou knihách Tomkových právě vydaných, nalezl tam nanejvýše důkladnější poučení, nikoli však další inspirační vzruč; i možno dále k těmto eventuálním pramenům nepřihlížeti.

Tím pozorněji však třeba prodléti u Meissnerova cyklu romancí »Žižka«, Svatopluku Čechovi odedávna známého. Ještě dříve, než ve třetí knize rapsodiické své epopoje Alfréd Meissner přikročil k událostem r. 1424, napověděl jeden z motivů pro Čechovo podání důležitých, Žižkovu hořkou nedůvěru, ba jízlivou nenávisť proti Praze, kterou stále staví rozhnčvaný bohatýr v příkrý protiklad k milovanému Táboru, věrnému strážci pravdy boží. Jmenovitě ve 13. zpěvu Meissnerově, kde se líčí Žižkova jízda do Tábora, odsuzuje poloslepý vůdce Prahu jakožto »černé, úskočné, haněbné město,« vytýká jí její »smílnou zbabělost« a »opětovné miliskování se s bludem«. Opovržlivé ty výtky stupňovány jsou pak v první z historických romancí, věnovaných mravní zkoušce Žižkově před Prahou; na konejšivé návrhy svých podhejmanů, hlavně Prokopa, odpovídá příkrý fanatik celým přívalem obvinění na pražský Babylon a Goniorrh, na zbožňovatelku mamonu, na rušitelku smluv, na posměšnou zrádkyni kalicha. Ježto však Meissner, jehož liberální skladbě zhoła chybí posvěcení náboženské a kultura biblická, vykládá činy Žižkovy spíše z pohnutek světské politiky, hledá vlastní příčinu trestního tažení tábořského nehistoricky v tom, že Praha zradila zásady republikánské a zvolila si Zikanunda